

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК ЛДІКЗ

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

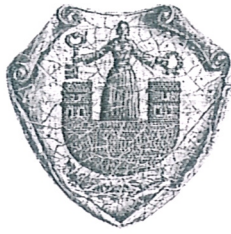
АДМІНІСТРАЦЯ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО
ЗАПОВІДНИКА У М.ЛУЦЬКУ

СТАРШИЙ ЛУЦЬК

ЛУЦЬК- 2024

БОРЕЙКО
Юрій

ЕТИМОЛОГІЯ ТА СЕМАНТИКА ТОПОНІМІВ СУДЧЕ І ВОЙНУВКА

М. Луцьк

Назви географічних об'єктів є компонентом локальної історії, адже співвідносяться з подіями, що відбуваються у конкретному місці, пов'язані з діяльністю певних осіб, відображають геолокаційні особливості місцевості тощо. Відтак топоніми, тобто географічні назви, містять чимало важливої інформації, яка потребує експлікації та ретельного наукового аналізу.

Походження, зміна та особливості функціонування географічних назв досліджуються в рамках історичної топоніміки, яка передбачає не лише звернення до історії, а й потребує теоретичних настанов та практичних здобутків географії, лінгвістики, етнології.

Прикметно, що непов'язані з ідеологічними установками топоніми, навіть перебуваючи у складі різних державних утворень, як правило, зберігають усталену назву. Проте визначення етимології деяких місцевих назв через брак документальних свідчень нерідко супроводжується певними труднощами. Йдеться, зокрема, про назву с. Судче Камінь-Каширського району Волинської області і пов'язаний з нею топонім Войнувка, спроба обґрунтувати авторську версію походження яких зумовила мету статті.

Походження топоніму Судче у різний час цікавило краєзнавців та представників академічної науки. Зростання інтересу до походження місцевих географічних назв спостерігалось з 60-х рр. ХХ ст. у зв'язку з активізацією краєзнавчої роботи в школах. Краєзнавчі розвідки [2; 7] мають переважно характер історичних нарисів і хибують браком наукового аналізу.

Серед нечисленних досліджень учених щодо етимології топоніму Судче заслуговують на увагу публікація В. Шульгача [12], присвячена походженню волинських топонімів, а також В. Давидюка, у якій автор, серед іншого, пояснює походження окремих топонімів Західного Полісся [3].

Згідно з переказами, зафіксованими краєзнавцями, топонім Судче походить від перших поселенців, які зводили житла на поверхні ґрунту, встеленому сучками від зрубаних дерев – на «сучче». Місцеві старожили розповідають про наявність у давнину на цій території суду, що стало основою назви «Судилище», яка з часом трансформувалася на «Судче» [7, 16]. Зрозуміло, що такі розповіді є спробами пояснення етимології назви на основі не підтверджених здогадок.

Обґрунтований, хоча й доволі абстрактний характер має відетонімна версія походження топоніму Судче. Йдеться про етимологію цієї назви від балтійського племені ятвягів, яких хрестоносці називали судіями. Розвиваючи ідею щодо балтійського походження топоніму Судче, В. Давидюк зауважив, що частина судавів (самоназва ятвягів), яких слов'яни називали судинами, у XIII ст. через постійні конфлікти Литви з Тевтонським орденом оселилася у південно-східній частині Литовської держави [3, 114].

Словотвірна будова топоніму Судче, на думку В. Шульгача, свідчить про його відантропонічне походження і пов'язує топонім з низкою інших назв населених пунктів Волинської області, зокрема Духче, Жабче, Любче, Кобче тощо. За оцінкою автора, топоніми на –че часто приховують дохристиянські імена, що збереглися у географічних назвах. Топонім Судче вчений пов'язує з оформленим за допомогою індивідуально-посесивного (присвійного) суфікса -j(ь) особового імені Судець (Судць), носієм якого міг бути першопоселенець, землевласник тощо. Ім'я Судець – зменшувальний або пестливий варіант до Судь, що сягає першої частини двоосновних імен типу Судимирь, Судивой, Судиславь тощо. У слов'янських народів, крім Судець, відзначаються й інші похідні від основи Суд-, зокрема Судик, Судко, Судичь, Судило, Судята, Судоха [12].

На наш погляд, етимологія топоніму Судче пов'язана із застарілим слов'янським словом «сутич», що означає стик, зіткнення доріг, роздоріжжя або місце, де збігаються смуги лісу, зливаються річки тощо. У значенні злиття або стику подекуди використовується рідковживаний іменник «сутеча» [9, 859].

З цієї точки зору можна припустити, що у значенні «сутич» як основи топоніму Судче лежить розгалуження старого і нового русел річки Стохід, що протікає неподалік. Назва Судче може походити й від розташування населеного пункту на межі адміністративних одиниць місцевого та регіонального значення у Великому князівстві Литовському і наступних державних утворень, до складу яких входила ця місцевість.

Проте найбільш правдоподібним є зв'язок етимології досліджуваного топоніму з географічним об'єктом – сутичем, тобто перехрестям, що й лежить в основі власної назви Судче. Оскільки через с. Судче пролягав давній тракт з Пінська на Волинь, перехрестя розглядалося як локація, що позначає проміжну точку подорожі, переміщення, подолання певної відстані, тобто як орієнтир на місцевості. Так, вислів «у напрямку сутича» як перехрестя трансформувався «у напрямку Сутча» як населеного пункту. Прикметно, що у місцевій говірці вживається словосполучення «крижова дорога», значення якого походить від застарілого прикметника «крижовий» – хрестоподібний, пов'язаного з семантикою перехрестя [8, 343].

На користь означеної версії походження топоніма Судче свідчать давні вірування, що виражають сакральний зміст символіки перехрестя (роздоріжжя). Так, у казках богатир на роздоріжжі вибирає долю, розмірковуючи, яким шляхом рухатися. Відомі обряди, коли кволу дитину залишали на роздоріжжі, доки хтось не принесе її батькам, після чого вона набиралася сил та здоров'я. З метою запобігання холері на перехресті заковували ладан. Отже, в народній традиції перехрестя уявлялося сакральним місцем, хоча й з негативною конотацією [1, 127].

Семантика дороги, пов'язана з перехрестям, яскраво ілюструється у народних уявленнях, віруваннях та повір'ях. Перехрестя здавна вважалось простором, який розділяє «свій» і «чужий» світи, місцем контактів з міфічними персонажами. Так, на Поліссі вагітним жінкам заборонялося стояти на перехресті, щоб не спровокувати важкі пологи [10, 119–121]. Для нейтралізації впливу «поганого» місця, тобто перехрестя, існувала низка заходів, зокрема

встановлення придорожніх хрестів [5, 40]. Як об'єкти поклоніння та вшанування хрести на перехрестях виконували захисну функцію, спрямовану на освоєння та адаптації цієї магічної локації.

Прикметно, що у статті «Сторінка з української демонології. (Вірування про холеру)» етнограф, історик та мистецтвознавець Д. Щербаківський описує подорож по північній Волині та Пінщині, яку він здійснив улітку 1910 р., досліджуючи мистецькі й археологічні пам'ятки регіону. Переїхавши з Ковельського повіту на Волині до Пінщини, у містечку Сутче дослідник виявив зразок архаїчного типу церков, а також спостерігав та сфотографував рідкісний обряд оберізування церкви намітками з метою оберігання мешканців від холери [13, 540]. Привертає увагу вживання Д. Щербаківським варіанту написання топоніму із звуком [т], а не [д], що підтверджує необхідність з'ясування не лише етимології та семантики, а й фонетичної трансформації означеного топоніма.

Незначна зміна у звучанні та написанні назви не є унікальним випадком, адже це трапляється з багатьма топонімами. Найбільш вірогідною причиною заміни звуку у назві Судче є одзвінювання приголосних звуків. Як відомо, в українській мові глухий [т] перед шиплячими дзвінками звуками, зокрема [ж] або [ч], може одзвінчуватися, що призводить до заміни на звук [д]. Це фонетичне явище, що характерне, наприклад, для слова отже [одже], спостерігається й у топонімі Сутче [Судче]. Фонетична трансформація поширилася на письмову фіксацію назви, яка набула усталеної форми.

Із топонімом Судче пов'язана назва Войнувка, територію якої місцеві мешканці називають Містом або Містечком. Топонім Ринок, який зберігся дотепер, свідчить про статус Войнувки як містечка, що передбачало право на користування привілеєм проводити торг у визначені терміни протягом року.

У джерелах ХІХ – першої третини ХХ ст. ця локація згадується як окремий населений пункт Войновка або Войнувка (польськ. *Wojnowka*). На польських картах міжвоєнного періоду, назва Войнувка, позначена поряд із топонімом Судче. У переліку землевласників другої Речі Посполитої станом на 1930 р., топонім Войнувка згадується поряд із назвою населеного пункту Судче [14]. Корот-

кі відомості про Войнувку як містечко Пінського повіту подає О. Цинкаловський, вказуючи, що Войнувка знаходиться при дорозі з с. Судче, за 88 км від м. Пінська. У кінці XIX ст. у містечку, що належало до володінь поміщиків Чарнецьких, було 20 осель [11, 211].

У контексті цього дослідження вагоме значення має документ, датований 4 жовтня 1663 р., дані з якого наводить В. Завада, аналізуючи архітектурні особливості церковних споруд Полісся [4]. Йдеться про написане польською мовою повідомлення землевласника Владислава Войни православному священику Павлу Лятцевичу про те, що від указаної дати селянам с. Судче не потрібно звертатися за церковними потребами в інші парафії, адже вони вже мають свою церкву [6]. Як бачимо, документ свідчить якщо не про причетність названого землевласника до розв'язання проблеми з храмом, то, принаймні, про його обізнаність перебігом місцевих справ.

Очевидно, йдеться про Владислава Войну (? – до 1675) – представника шляхетського роду Войнів, батьківщиною якого був Пінський повіт. Рід Войнів походив від урядовця Великого князівства Литовського – Войни Гричини (бл. 1492 – 15.05.1582), ім'я кого нащадки зберегли як прізвище.

Вищесказане дає змогу стверджувати, що Войнувка – назва місцевості, де на час появи згаданого документа знаходилися земельні володіння Владислава Войни. Вірогідно, що Войнувка була вотчинним володінням з правом успадкування, яке родові Войнів надав великий князь литовський за відбування земської служби. Однак можливі й інші варіанти землеволодіння Войни у цій місцевості, адже відомо, що у середовищі шляхти перерозподіл земельної власності здійснювався шляхом укладання угод купівлі-продажу, застави, оренди, обміну, дарування. Про участь Владислава Войни у таких угодах свідчить документ з Литовської метрики, що датується 16 жовтня 1662 р., де Война згадується як продавець власності [15, 363–354].

Отже, аналіз історичних, лінгвістичних, етнологічних джерел, а також геолокаційних особливостей місцевості дає підстави стверджувати, що топонім Судче утворений від загальної назви геогра-

фічного об'єкта – перехрестя (стик, роздоріжжя), вираженого застарілим слов'янським словом «сутич». Розташування с. Судче на перехресті шляхів, зорієнтованих за сторонами горизонту, узгоджується із семантикою дороги, зафіксованою у народних віруваннях. Заміна глухого приголосного [т] на дзвінкий [д] спричинена фонетичним явищем, коли глухий приголосний вимовляється як дзвінкий перед шиплячими приголосними звуками.

Етимологія топоніму Войнувка пов'язана з литовським шляхетським родом Войнів, представник якого, урядовець Великого князівства Литовського Владислав Война, у другій половині XVII ст. був землевласником у цій місцевості. Назва Войнувка, що позначала землеволодіння, стала найменуванням містечка, територія якого пізніше злилася з с. Судче. Топонім Войнувка вийшов з активного вжитку, натомість ця локація нині має назву Місто (Містечко).

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА:

1. Балущок В. Г. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів: Видавництво М. П. Коць, 1998. 216 с..
2. Бренчук О. Назви м. Любешова на Волині та навколишніх сіл в історичних джерелах. Ономастика. К.: Наук. думка, 1966. С. 52–55.
3. Давидюк В. Зачароване Полісся. Луцьк: Терен, 2018. 272 с.
4. Завада В. Готизми в архітектурі дерев'яних храмів Полісся. Давов'яні храми України. URL: http://www.derev.org.ua/biblio/articles/zavada_gotyzmy.htm.
5. Ігнатенко І. «Фігури» та оброчні хрести у духовній культурі українців Полісся. Етнічна історія народів Європи. 2009. Вип. 30. С. 39–44.
6. Ленинградское отделение Института археологии АН СССР. Ф. 1. Оп. 323. Л. 6.
7. Любешівщина. Історико-красознавчий нарис. Упорядн. П. Буцик. Луцьк: Надстир'я, 1996. 152 с.
8. Словник української мови: в 11 т. АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наук. думка, 1970–1980. Т. 4: І-М; ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 1973. 840 с.
9. Словник української мови: в 11 т. АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наук. думка, 1970–1980. Т. 9: С; ред. тому: І. С. Назарова та ін. 1978. 916 с.
10. Троцан Д. Символіка дороги в традиційних українських обрядах народження та хрестин. Етнічна історія народів Європи. 2010. Вип. 32. С. 118–125.

11. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся: (краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року): В 2 т. Вінніпег: Т-во «Волинь» 1984–1986. Т. I: Ін-т дослідів Волині. 1984. 600 с.

12. Шульгач В. П. На топонімичній карті Волині. VI. URL: <http://kulturamov.uiv.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine48-49-19.pdf>.

13. Щербаківський Д. Сторінка з української демонології. (Вірування про холеру). Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Упоряд., прим., біогр. нариси: А. П. Пономарьов, Т. В. Косміна, О. О. Боряк. 2-ге вид. К.: Либідь, 1992. С. 540–553.

14. Epszstein T., Górzyński S. Spis ziemian Rzeczpospolitej Polskiej w roku 1930. Województwo poleskie. Województwo wołyńskie. Warszawa: DiG, 1996. URL: <https://ornatowski.com/wykazy-nazwisk/spis-ziemian-rzeczpospolitej-polskiej-roku-1930-poleskie-wolynskie/>.

15. Метрыка Лытewsка. Ксіэга вписов nr 131. Opracowaw Andrzej Razhuba. Warszawa: Wydawnictwo DiG. Instytut Historii PAN., 2001. 532 s.

